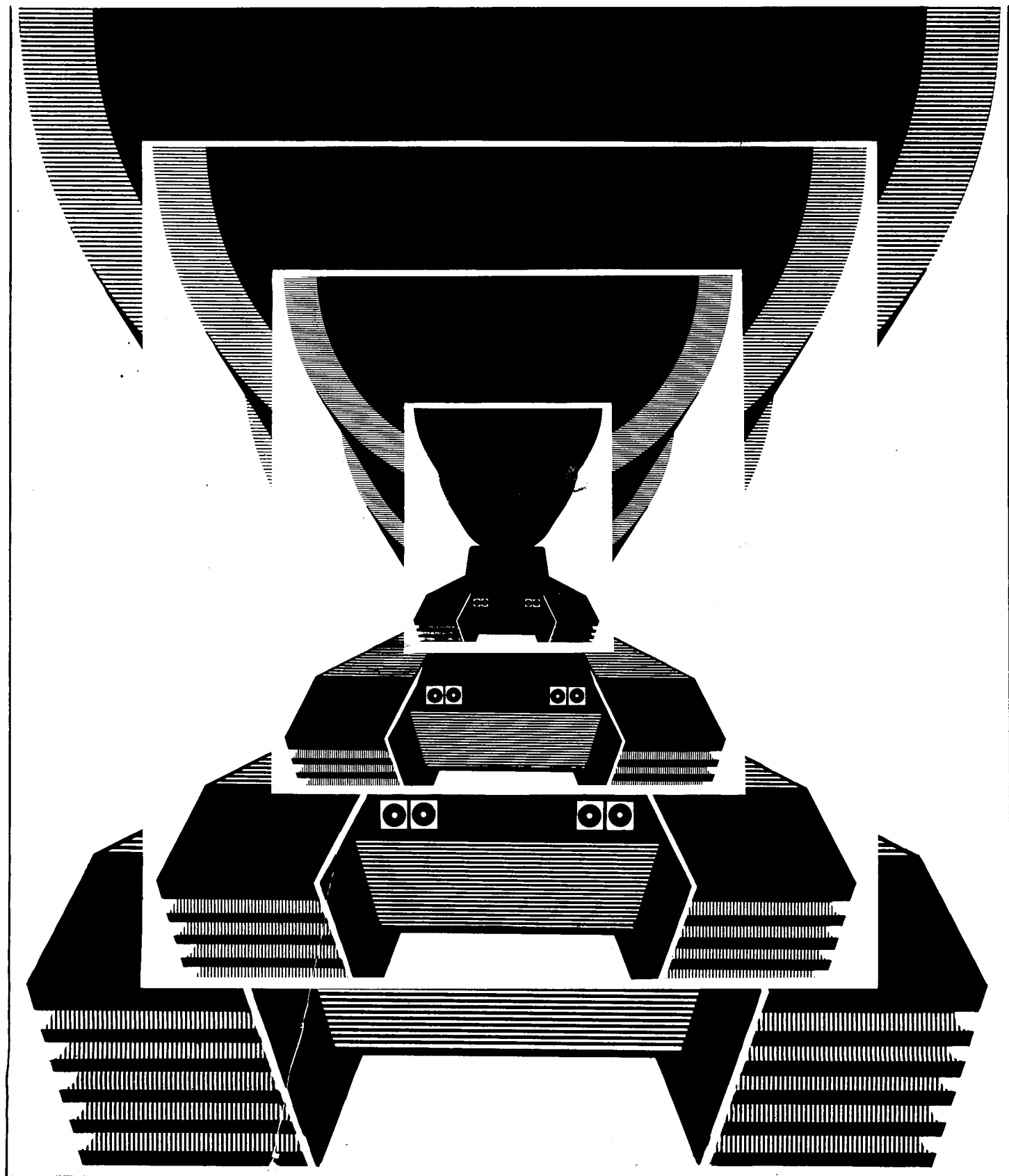

מענדל כורת

248-247

סא"ל (מיל') ד"ר זאב איתן

תודת המחבר נתונה למחלקת היסטוריה, על העזרה הרבה שהוגשה לו ועל החומר שהועמד לרשותו. הדעות (ואף שגיאות אפשריות), הן על אחריות המחבר בלבד.

רקע

הקרב התחולל ביום הלחימה ה-12, ב-17 באוקטובר. הכוחות שנטלו חלק בקרב זה היו אמנם בעל-ניסיון, אולם הם הספיקו לספוג אבידות כבדות. נראה כי הם היו בעל-ניסיון רב יותר מאשר החטיבה ה-25 המצרית. קדם לקרב זה שלב הבלי-מה, אחריו שלב התקפת השריון המצרי ב-14 בחודש — התקפה שנבלמה תוך כדי הסבת אבידות רבות לתוקף — ולבסוף תחילת ההתקפה הישראלית וצליחת תעלת סואץ. הצליחה החלה בליל 15-16 בחודש על-ידי כוחות חי"ר מוצנח מחטיבת דני. לקראת בוקר ה-16 בחודש הועברו לגדה המערבית כ-25 טנקים מחטיבת חיים בעזרת דוברות. כל הכוחות הצולחים השתייכו לאוגדת האלוף שרון. שתי החטיבות נוספות מאוגדה זו, החטיבות של אמנון וטוביה, לחמו בפריצה אל תעלת סואץ, בקרב לקיום ראש-הגשר בגדה המזרחית של התעלה (באיזור מצמד), הרחבתו כלפי צפון וניסיון לקיים מעבר רצוף מקו כוחותינו אל ראש-הגשר במצמד. קו כוחותינו (פרט לכוח הצולח והמאבטח את הצליחה) נמשך לאורך ציר החת"מ (ציר כספי—פוטון). היו שטחים בודדים על ציר זה, בהם שלטו המצרים: טלביזיה, מכשיר חמוטל.

המתקפה של צה"ל לגדה המערבית של תעלת סואץ חייבה השקעת יותר כוחות מאשר אוגדה אחת (אוגדת שרון). מסיבה זו הוצאה אוגדת אדן מגזרת הבלימה שלה ביום ה-15 בחודש, והוטל עליה להתכונן לצלוח ולפרוץ קדימה דרך אוגדת שרון, או לחליפין, להחליף את אוגדת שרון באבטחת ראש-הגשר — ובמקרה זה תמשיך האחרונה בהתקדמות.

בבוקר ה-16, עדיין לא הובאו לתעלה גשר הדוברות והגשר הטורמי. צירי האספקה והפניני לראש-הגשר — ממנו ואליו — נועדו להיות הצירים עכביש וטרטור. האויב עדיין שלט באותה עת על צירים אלו באש טנקים וטילים נ"ט, מעמדות בדרום מיסורי ובחווה הסינית (אמיר). אחד הגשרים

נשבר; תיקונו נמשך 24 שעות, והדוברות עוכבו.

בגלל מצב זה הוטל על אוגדת אדן ביום ה-16 ובליל ה-17-16 להרחיב את ראש הגשר צפונה באיזור פוטון-טרטור ולפתוח לתנועה את הצירים עכביש וטרטור. בליל 16-17 בחודש קיבלה אוגדת אדן תחת פיקודה את צנחני עוזי עם אחד מגדודי חטיבתו לנסיון פתיחת הציר. הצנחנים אמנם הצליחו לטהר חלק מן הציר, אולם סבלו אבידות כבדות, ובבוקר ה-17 רותקו לקרקע באש האויב, וכוחות טנקים מחטיבת גבי לחמו לחילוץם.

בבוקר ה-17 נמשכו פעולות חילוץ הצנחנים עד לצהרי-היום. כמו כן לחמה אוגדת אדן נגד התקפות על ראש-הגשר הישראלי והצירים המוליכים אליו מכיוון צפון. התקפות אלו בוצעו בידי כוחות משתי דיביזיות מצריות, דיביזיית חי"ר 16 ודיביזיית שריון 21. שתי הדיביזיות המצריות האלה השתייכו לארמיה המצרית השנייה שמצפון לגזרת הצליחה. אוגדת אדן הפעילה נגד ההתקפות מצפון את יתרת חטיבתו של גבי, וגדוד אחד (של פ') מתוך חטיבת נתקה. כשכוחות אלו לא נראו למפקד האוגדה כמספיקים, ביקש וקיבל בבוקר ה-17 גם את חטיבת טוביה תחת פיקודו. גם היא לחמה כדי לעצור את נסיון האויב לנתק את הכוחות הישראליים הצולחים על-ידי התקפה מצפון. למותר לציין, שהמצרים תקפו הן את אוגדת שרון והן את אוגדת אדן. במקביל ללחימת הצנחנים על

ב-17 באוקטובר התחולל קרב לאורך האגם המר, בו הושמדה כמעט לגמרי חטיבת שריון מצרית, ואילו לצה"ל נפגעו ארבעה טנקים בלבד. הדיווח על טנקי אויב פגועים נע בין מינימום של 40—50, למכסימום של 100. כל אחד מן המשתתפים בקרב ראה אותו באור שונה ומזוית שונה מאשר עמיתו.

המח"ט נתקה, "מפקק אם הטנקים של חטיבת אמנון בלקן בכלל ירו... חטיבת אריה הגיעה לקרב באיחור, ואולי עוד הצליחה להשמיד כמה טנקים..." וברור לו, כי עיקר המלאכה נעשתה על-ידי חטיבתו שלו.

המח"ט אריה, לעומתו, אמר ברשת, בשעת הקרב עצמו, שחטיבתו השמידה בין 30 ל-40 טנקים, אולם בדיווח של המג"ד ש', אשר ניהל את הקרב העיקרי בחטיבת אריה, הוא טוען שהשמיד 13 טנקים, 10 נגמ"שים ומשאיות אחדות.

מפקד האוגדה, האלוף אדן, מכנה את הקרב "אוגדתי", והמח"ט נתקה מכנהו "חטיבתי". מפקד פלוגה א' מגדודו של ב' (בסה"כ ארבעה או חמישה טנקים) טוען, שפלוגתו לבדה היא שעצרה את חטיבת האויב בלקן, השמידה, לפחות תריסר טנקים, ורק אחרי-כן ראיתי טנקים של אוגדת אדן יורדים מן הגבעות ודופקים טנקים רבים". היתה עוד פלוגה מחטיבת אמנון באיזור ללקן (פלוגה ח' מגדודו של ב'), שהשתתפה בקרב ופגעה במספר טנקים.

המח"ט אמנון טוען, שהטנקים של חטיבתו השמידו 20 טנקי אויב. בתחקיר שנערך אחרי המלחמה, אמר כך: "יצא לי לדבר עם קצין האג"מ של אוגדת אדן ועם נתקה ויצא לי לדבר לפני שבוע גם עם אריה, ועד כמה ששמעתי ממנו, גם הוא היה שותף ללחימה זו. הוא בכלל לא ידע שהיינו שם. אבל עד כמה שהבנתי, גם אריה וגם נתקה וגם הטנקים שלי השתתפו באותו קרב שין בשין..."

מפקדם של ארבעה טנקים מחטיבתו של טוביה שאיבטחו את איזור חורבה, התקדם ממקומו, ירה באויב, השמיד 10 טנקים ולדבריו, "הגיעו גם סנטורירי נים של חטיבה אחרת" (חטיבת אריה). גם גדודו של ח' ירה על מה שהיה, כנראה, זנבה של חטיבת האויב, והגודו סבור שהוא-הוא אשר בלם את חטיבת האויב. הנה-כי-כן, יש אי-בהירות לא מעטה בקשר למה שאירע, ובקשר למספר האבידות של האויב. לפי גרסה אחת אפשר להסיק, שהושמדה חצי חטיבה עד חטיבה; לפי גרסה אחרת — חטיבה וחצי עד שתי חטיבות. בדברים שלהלן ננסה לברר מה באמת קרה, מה היו תוצאות הקרב, ואולי אף להפיק ממהלכו כמה וכמה לקחים.

טרטור 42, העבירה אוגדת אדן כליל 16-17 (ובבוקר 17) את גשר הדוברות עד לשפת התעלה. המעבר בעכביש היה אפשרי אך המעבר בטרטור באותו שלב, עדיין לא יחד עם ההתקפות המצריות על צפון ראש-הגשר. נתקבלו ידיעות, כי המצרים ינסו לתקוף את ראש-הגשר גם מדרום — צעד הגיוני וצפוי. מדרום לאיזור הצליחה, לחמה הארמיה המצרית השלישית ואוגדת האלוף מגן בלמה אותה. נתקבלה ידיעה על חטיבה משורינית אחת מן הארמיה המצרית השלישית, שתתקוף את ראש-הגשר מדרום לאורך האגמים המרים. מפקדת פיקוד דרום הורתה לאוגדת אדן לבלום חטיבה זו, והאוגדה הורתה לחטיבת נתקה להיות בכוננות למשימה זו.

קרקע

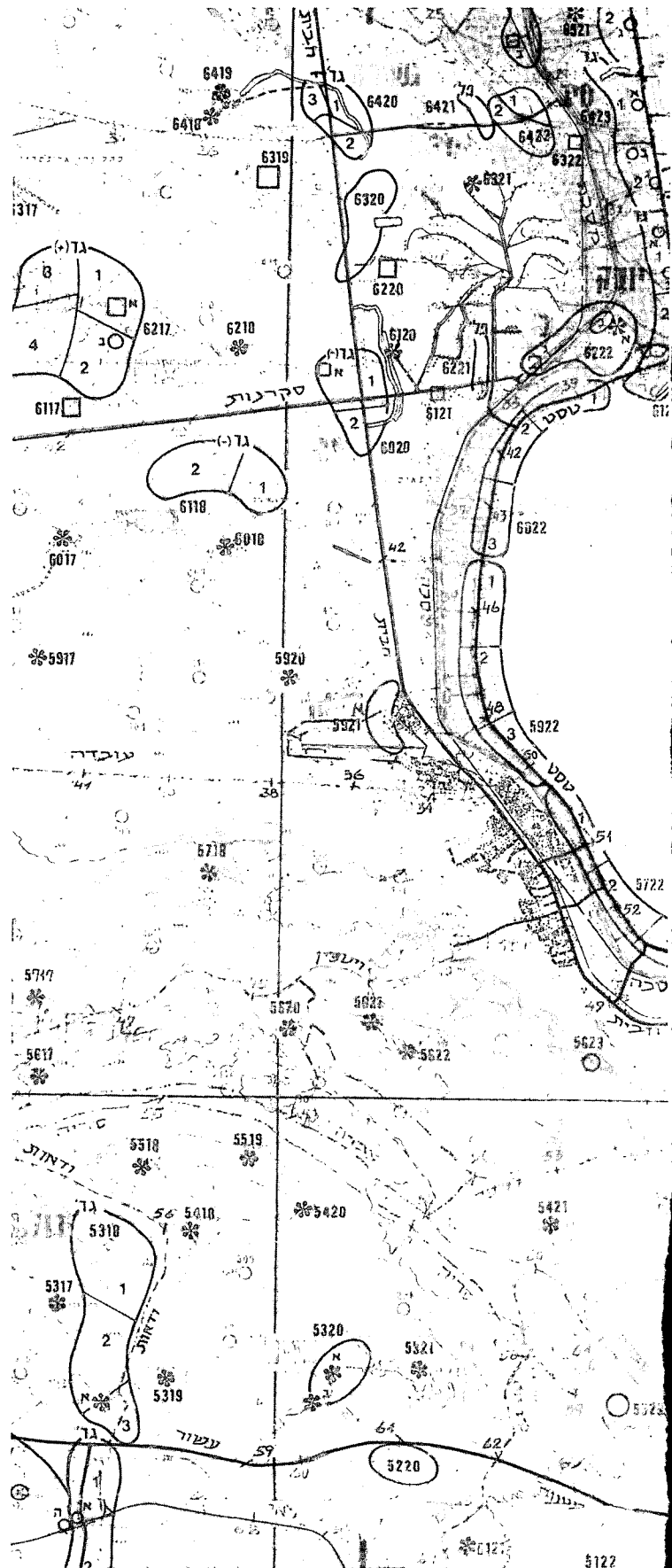
האיזור בו נערך הקרב בין הכוח הישראלי לבין החטיבה המשורינית ה-25 המצרית, הוא מישור עם מספר גבעות, שתיים או שלוש ביצות, וכמה תעלות בצפון המישור — שטח ללא מכשולים לרכב קרבי. המישור הוא חלק מהמישור שנמשך מצפון לדרום, במקביל לתעלת סואץ ולאגמים. הגבעות ממזרח, גבוהות יותר מאשר המישור, אלא שהפרשי הגובה מסתכמים לכל היותר בעשרות מטרים בלבד. ממערב תחום השטח על-ידי האגמים המרים. איזור הקרב נמצא בין שניים מצירי האורך החשובים בסיני: מצפון לו טרטור—עכביש ופונדק, המוליך מדוור סואר לטסה ומשמם לרפידים. מדרום לו — ציר פורת, המוליך מג'ניפה לאיזור מעבר הגידי, ומשמם לרפידים או לביירתמדה. כוחות צה"ל שצלחו לגדה המערבית של התעלה, השתמשו בציר הצפוני. המצרים תקפו בציר הדרומי, אך נבלמו באיזור מצוה—סניטימנט.

היתה אפשרות להעביר כוחות מגזרת הארמיה השלישית, אל איזור הצליחה דרך צירי הרחוב: כביש לאורך התעלה—לכסיקון, או דרך ציר החת"מ במרחק כ-8 עד 10 ק"מ ממערב ללכסיקון (ציר כרוניקה, אחריכך כספי) במגבלה שעל ציר זה היו כוחות ניכרים של צה"ל. האפשרות השלישית היא להעביר את הכוחות בעומק מערך צה"ל. בשליטת צה"ל היתה דרך הרחוב מדי ל, כ-30 ק"מ ממזרח לתעלה, ובצד המערבי של התעלה היו דרכי הרחוב שבשליטה מצרית. בגלל העבירות אפשר היה להעביר כוחות גם בין הצירים שמנינו.

בגזרת הקרב היו שני תעוזים בשליטת צה"ל: תורבה, ליד צומת כרוניקה—כספי (מול מרכז האגמים) וכישוף, בקרבת צומת כספי—עכביש ובגזרת ראש-הגשר. היה מעוז אחד — בוצר, שצה"ל נטשו והמצרים תפסוהו. הרכסים השולטים היו אדרה, רכס בגובה של כ-120 מ' ממערב לציר החת"מ ובמרחק כ-8 ק"מ מן האגם המר הגדול, ורכסי גרפיט ויחפן, כארבעה ק"מ ממזרח לציר לכסיקון. גובהם הוא בסך-הכל כעשרים מטר בלבד. היתה ביצה אחת לאורך לכסיקון 269, ביצה שניה ליד יחפן, וביצה שלישית בין לכסיקון 275 לאגם המר הגדול.

הרכבי הכוחות

הכוח המצרי מנה חטיבה משורינית (חטיבה 25). בתקן מלא יש לחטיבה כזאת שלושה גדודי טנקים ובהם 94 טנקים,

התכנית

כבר בהוראה הראשונית של מפקדת הפיקוד (הוראה שניתנה על-ידי סגן מפקד הפיקוד) — היה שלד של תכנית — לבלום בלקקן עם כוח קטן, לתת לאויב להתקדם על לכסיקון ולהכות בו מכיוון מזרח. האלוף אדן הורה לכוחותיו על מכה אגפית על-ידי חטיבת נתקה מגרפיט ויחפן. כאשר התברר להלן גודל כוח האויב ופריסתו, ביקש וקיבל את חטיבת אריה, והורה לה להיכנס לתקיפה באיזור צח צות ומול קצהו הצפוני של חבוק. מפקדת הפיקוד הורתה לאוגדת מגן לחשוץ על האויב, וגדוד אחד מאוגדה זו התקדם צפונה לכרוניקה 66 ולחץ על זנבה של חטיבת האויב במרכז איזור חבוק.

מהתכנית הראשונית של בלימה בלקקן, ומכה אגפית מגרפיט ויחפן, התפתחה תכנית רחבה יותר, שכללה מכה גם באיזור צח צות וחסימת דרך הנסיגה בחבוק. הפקודות הועברו והמצרים ודאי ידעו מה כוונותינו. יתכן שלא ידעו את גודל הכוחות, ויתכן שלא ידעו על הפניית חטיבת אריה מאיזור ראות וציוץ (על ציר הרוחב מבדיל, במרחק לא פחות מ-30 ק"מ מאיזור הקרב) ללחימה בצח צות. התכנית המצרית כללה כמה אלמנטים שבוצעו, ויתכן גם אלמנטים שלא בוצעו. האלמנטים שבוצעו הם כדלקמן:

- התקדמות במאמץ עיקרי בציר לכסיקון.
 - נסיונות לאיגוף מקומי של הכוח הישראלי.
 - ניסיון לשלב לחמי חי"ר עם טילים בקרב נגד שריון.
 - ניסיון לשלב תקיפה אווירית עם התקדמות חטיבה 25.
 - ניסיון לתאם את התקדמות חטיבה 25 עם ההתקפות המצריות על-ידי דיביויה 21 מצפון כלפי דרום.*
- יתכן שהיתה תכנית מצרית להחדיר, על-ידי הסתננות או על-ידי מסוקים, לוחמי קומנדו עם טילים נ"ט לעורפם של כוחות השריון הישראליים, אך דבר זה לא בוצע.
- התכנית הישראלית בוצעה רובה ככולה. קשה מאוד לשייך את התכנית הישראלית לאדם בודד. שותפים לה כנראה אלוף פיקוד הדרום אלוף שמואל גונן, סגנו תא"ל אורי בן-ארי, מפקד האוגדה, אלוף אברהם אדן, מפקד החטיבה אל"מ נתקה, ויתכן גם קציני המטה של מפקדות הפיקוד והאוגדה.

השתלשלות האירועים

בשעות אחרי הצהרים של ה-16 בחודש (יום לפני הקרב הנדון), הבחינו כוחות אוגדת מגן בכוח חטיבתי שחצה את התעלה ליד ליטוף והתקדם מזרחה. גדודו של ח' שהיה באיזור סנטימנט (על ציר החת"מ בקרבת פוררת)

* ראה מהי גרסת הגנרל המצרי גמאסי על הקרב, כפי שפורסמה אחרי המלחמה, המובאת במאמר של סא"ל אבי שי, ראית מלחמת יום הכיפורים בעיני המצרים, "מערכות" 245, עמ' 35. לפי גמאסי היתה התקפה מתואמת על הכוח הישראלי מצפון ומדרום. הכוחות המצריים הגיעו לדבריו למרחק של ארבעה ק"מ אלו מאלו ונבלמו על-ידי חיל-האוויר הישראלי. כפי שידוע לנו נבלמו התוקפים מדרום (חטיבה 25 המצרית) דרומית ללכסיקון 265. והכוחות המצריים מצפון לצירים טרטר-עכביש לא הגיעו דרומה לאמיר (החוזה הסיני) וטרטר 42. גם השעות בהן הגיעו המצרים למקומות אלו אינן זהות. מכאן שהמרחק בין ההתקפה המצרית מדרום, לזו שמצפון היתה כ-10 ק"מ. יתכן גם שהמפקדה הטעתה את מפקד חטיבה 25 המצרית לגבי ההתקפה של הכוח המצרי מצפון לטרטר ועכביש והעבירה לו מידע לא נכון עד היכן הגיעו כוחות אלו.

ועוד גדוד חרמ"ש. חטיבה זו היתה מתוגברת בארטילריה נגררת (גדוד). בקרב זה השתתפו, כנראה, רק שניים משלושת גדודי הטנקים של החטיבה. אם כך, יתכן שמספר הטנקים היה כ-60 בלבד ולא כ-90. אם גניח, כי היו לחטיבה אבידות קודמות, הנחה סבירה בהחלט, הרי שהיו לחטיבה כ-80 טנקים, אם אכן כל שלושת הגדודים השתתפו בקרב, וכ-50, אם רק שני גדודים מהם השתתפו. החטיבה היתה מוגדרת כ"עצמאית", אך במלחמה היתה כפופה לדיביויה חי"ר 7. היא היתה מצוידת בטנקים טי-62, הטנק החדש שבזירה.

הכוח הישראלי מנה לא פחות מ-150 טנקים, אלא שגדוד אחד (של ח') עם כעשרים טנקים, השתתף רק בשלב מוקדם מאוד של הקרב, וגדוד אחר (של פ'), גם כן עם כעשרים טנקים — הגיע לקרב ברגעיו האחרונים. אם כך, ניתן לטעון כי ברוב שלבי הקרב נלחמו בצד צה"ל כ-110 טנקים, לפי הפירוט כדלקמן:

- חטיבת נתקה עם 70 טנקי סנטוריון משופר. שני הגדודים שהשתתפו בכל שלבי הקרב היו גדודו של ג' וגדודו של ז'. גדודו של פ' לחם באותו יום נגד האויב שמצפון לציר עכביש, אך הגיע לשלבי הסיום של הקרב נגד חטיבה 25. חטיבת נתקה פעלה בגרפיט ויחפן.
- חטיבת אריה עם טנקי סנטוריון משופר. שנים מגדודי חטיבה זו השתתפו בקרב, והשלישי לחם בגזרת ציונה. הגדודים שהשתתפו בקרב היו גדודו של ג' עם 19 טנקים, וגדודו של ש' עם 28 טנקים. חטיבת אריה פעלה בגזרת צח צות, בוצר וצפון חבוק.
- פלוגות מוקטנות א' ו-ח' מגדודו של ב' — האחת עם חמישה טנקים והשניה עם ארבעה טנקים מ-60. מ"פ א' היה א' ועל ח' פקד הסמ"פ י'. כוח זה פעל מדרום ללקקן.
- גדוד בפיקודו של ח' עם כ-20 טנקי סנטוריון משופר, פעל בדרום חבוק ובגזרת לכסיקון 289.
- 4 טנקים מ-60 מחטיבת טוביה, בפיקוד הסמ"פ ע' פעלו בגזרת חורב-היכספי 61, ואחר כך התקדמו עם חטיבות הסנטוריונים.
- הארטילריה של אוגדת אדן סייעה ללחימה מבוצר וצפונה.
- חלק מהארטילריה של אוגדת מגן סייע ללחימה מבוצר ודרומה ממנו.
- פלוגות החרמ"ש והסיוור של חטיבות נתקה ואריה סייעו לטנקים באבטחה, ניווט והכוונה לעמדות הטנקים, וכן בהוצאת תצפיות לגרפיט ולאיזור חורבה לפני תחילת הקרב ודיווח על התקרבות האויב ומעשיו.

חטיבת נתקה היתה כפופה לאוגדת אדן. חטיבת אריה הוכפפה לצורך זה לאוגדת אדן. הכוח בחורבה (4 טנקים) היה כפוף לחטיבת טוביה, אלא שבאותו בוקר הוכפפה חטיבת טוביה גם כן לאוגדת אדן. תוך הקרב הוכפף כוח זה לחטיבת נתקה. גדודו של ב' לא הוכפף לאוגדת אדן, אלא נשאר כפוף לחטיבתו (שהיא חלק מאוגדת שרון). גדודו של ח' נשאר כפוף לחטיבתו, השייכת לאוגדת מגן. הארטילריה היתה בחלקה של אוגדת אדן. הנהגה-כיוון, מסתבר כי האלוף אדן שלט ברוב כוחות צה"ל. התיאום עם הכוח בלקקן נעשה דרך המח"ט אמנון. התיאום עם הגדוד של ח' היה על-ידי קביעת גבול גזרות ולא יותר.

הזיק להם: חטיבת אריה נוספה לכוחות הלוחמים נגד החטיבה המצרית.

חטיבת נתקה המתינה עד שעה 1030 במקומה, עם שני גדודים (של ג' ושל ז') באיזור אדרה—כספי 56. רק בין 1030 ל-1100 קודמו הגדודים לכיוון גרפיט ויחפן. בשעות המוקדמות לא היה בטוח כלל אם פני חטיבת האויב לציר לכסיקון או לציר כספי. בין 1000 ל-1030 ירו ארבעת הטנקים של הגדוד מחטיבת טוביה מחורבה על האויב באיזור חורבה—כספי 61, ויתכן שאז הוברר למפקד האוגדה שחטיבת האויב אינה עולה לכיוון כספי. טנקי חטיבת נתקה קודמו, באור מלא ובשטח גלוי לגרפיט ויחפן, שם הם נכנסו מחדש לעמדות המתנה. חטיבת האויב נעצרה והיתה פרוסה סביב בוצר—לכסיקון 275, ויתכן אף 273. הארטילריה של אוגדת אדן ירתה על החטיבה המצרית. עד כמה היתה אש זו יעילה, קשה לדעת. נתקה הפעיל את הנגמ"שים והגיפיים של פלוגת הסיוור שלו במספר תצפיות, והללו דיווחו לו כל הזמן מה קורה אצל החטיבה המצרית. כמו-כן הם גם טיווחו את הארטילריה. הכוח הצפוני של חטיבת נתקה היה בגרפיט עוד לפני שגדודו של ג' הגיע לשם. גם טנקים אחדים מגדודו של ב' היו בגרפיט לפני שגדודו של ג' הגיע לשם, אלא שעוד לפני הצהרים הם נשלחו לתדלק ולהתחמש בכספי 56. הסיוור הדרומי שהה באיזור חורבה ואחר-כך צפה גם מנקודה סגול 409. המח"ט נתקה שלט באותה עת גם על ארבעת הטנקים בחורבה, אף כי מפקדם של ארבעת הטנקים האלה טוען, שקיבל פקודות לא באלחוט, אלא דרך גיפי סיוור של חטיבת נתקה שניגשו אליו ואמרו לו לעלות לעמדת אש ולירות. אחר-כך גם הורו לו לשפר עמדות וכיוונו אותו לעמדות חדשות.

בשעה 1100, כשנתקה דיווח על מספר הטנקים והחרמ"ש של האויב, החליט מפקד האוגדה (אדן) לבקש את חטיבת אריה, וקיבל אותה (עם שני גדודים בלבד). חטיבת אריה עם גדוד בראות וגדוד בי"ץ, הימה מרוחקת למעלה מ-30 ק"מ ממקום הקרב, והחלה לנוע בציר החולי פזום. בסביבות 1400 הגיע ה"ראש" של החטיבה לחורבה, ושם "כיוונה" אותו פלוגת הסיוור של נתקה לעמדות.

פלוגה א' מגדודו של ב' (זו היתה במקורה פלוגה של גדוד מחטיבת טוביה, שבאותה עת היתה שייכת לחטיבת אמנון) עמדה בחסימה מדרום ללקקון, על ציר לכסיקון. לא ברור אם עמדו בלכסיקון 263 (לפי הוראתה של מפקדת פיקוד הדרום), או אם התקדמו עד 265. בשעות הצהרים, ב-1230 או יותר מאוחר, ראה מפקדו של אותו כוח מספר כלים של האויב מתקדמים אליו. כנראה שרוב חטיבה 25 עדיין עמדה באיזור 273, אך כוח סיוור או כוח חוד החל להתקדם. מ"פ א' דיווח על כך, ופתח באש. אותו מ"פ טוען שהוא-הוא אשר עצר את "חטיבת האויב". היו מולו כ-12 טנקים, ובסופו של דבר פגע בכלם. כאשר מ"פ הזה הוציא בהמשך הקרב את רוב תחמושתו, ודיווח על כך ברשת גדודו—תפסו ארבעה או חמישה טנקים מפלוגה ח' של אותו גדוד (ב') את עמדותיו והוסיפו לירות באויב. פלוגה א' נסעה ללקקון להתמלא, ועוד הספיקה לחזור ולהשתתף בהמשך אותו קרב. בסה"כ טוען המח"ט אמנון שהטנקים מגדודו של ב' פגעו ב-20 טנקי אויב. הוראת אלוף הפיקוד ומפקד האוגדה היתה לתת לחטיבת האויב

התקדם כ-2 ק"מ לסגול 316 ופתח באש על האויב, כשזה נע בשדרות. הטווח היה 2,500 מ' ולפי טיעונו של קמ"ן חטיבת אברהם—הודלקו 16 טנקים של האויב. יתכן שאבידות האויב היו מעטות יותר. הקמ"ן טוען, כי זו היתה חטיבה 25 המצרית. בערב ה-16 בחדש, בין 1800 ל-1900, נתן סגן מפקד הפיקוד אתראה לאוגדות שרון ואדן על התקדמות צפויה של חטיבת אויב מדרום, תוך מתן הערכה שהם ינועו על לכסיקון, עם כוח נוסף על כספי. הפיקוד נתן הוראה לאוגדת שרון לחסום כלפי דרום בלקקון, דבר אשר ממילא נעשה, ולאוגדת אדן—להיות בכוננות להשמיד את החטיבה. סגן מפקד הפיקוד הורה לאלוף מגן: "תעשה הרבה תנועות הלילה (כדי) שהם לא יזינו כוחות". הוא הורה גם לאוגדת אדן להוציא סיוורים לאיזור שבין כספי 56—57 ללכסיקון. האלוף אדן הוציא אתראה למשימות אלו לחטיבת נתקה, שישבה עם שני גדודים באיזור כספי 56.

בבוקר ה-17 בחדש, בשעה 0800 בערך, הודיע הפיקוד לאוגדת אדן ומגן, כי כוח מתארגן לעלות מדרום צפונה. אוגדת מגן שלחה בשעה 0900 בערך את גדודו של ח' לכרוניקה. משם התקדם הגדוד לכיוון לכסיקון 289 ופתח באש על חלק מן החטיבה המצרית. הגדוד דיווח כי רק כ-10 או 15 טנקים חמקו ממנו צפונה. ספק אם הגדוד ידע כי פגע למעשה בזנבה של חטיבה 25. הגדוד חיסל שני טנקים, ולפי טיעון אחר—ארבעה טנקים של המצרים, 7 נגמ"שים וכן משאיות. המצרים הפעילו מול גדודו של ח' חי"ר עם טילים נ"ט, אך הגדוד היה בעמדות טובות ולא נפגע. הגדוד נשאר בשטח עד שעה 1600.

בערך בשעה 0900 דיווחו הכוחות מתעוז חורבה על התקדמות חטיבה 25. הם ראו כ-40 טנקים בחבקוק, ואחר-כך בסביבות בוצר ולכסיקון 275. ארבעת הטנקים פתחו באש על האויב ושיפרו עמדות לכספי 61. דיווח מספר פגיעות באויב בערך בשעה 1030. גם תצפיות חטיבת נתקה גילו את חטיבת האויב באותו איזור ובאותה שעה. רוב חטיבת האויב נעצרה, פרסה מספר טנקים באבטחה כלפי ציר כספי (אלו הטנקים שירו על הכוח מחורבה וספגו את אשו). חטיבה 25 התעכבה, לדברי המח"ט נתקה, כשלוש שעות באיזור בוצר-לכסיקון 273. מדוע עשתה זאת—אין אנו יודעים, אלא שניתן לשער מספר השערות:

- * לצרכי התארגנות מנהלתית כלשהי.
- * יתכן כי חטיבת האויב הבחינה בתנועות של חטיבת נתקה, אלא שלא זיהתה בדיוק מה גודל הכוח הישראלי, ולכן לא רצה מפקד החטיבה להתקדם. אם כך, סביר להניח שבסופו של דבר שקל המפקד המצרי אחרת.
- * יתכן שהמפקד המצרי ציפה כי חטיבת נתקה תתקוף אותו, ורק משלא התממשה ציפיה זו, חידשו המצרים את התקדמותם.
- * יתכן שהעיכוב היה לצרכי תיאום עם התקפה מצרית צפויה על צפון ראש-הגשר הישראלי.
- * יתכן שהעיכוב היה כדי להמתין לסיוע אוירי שהובטח (ובפועל, אכן ניתן בשעה 1620).
- * יתכן שההיתקלות בארבעת הטנקים באיזור חורבה—כספי 61 הביאה את המצרים לשלב של תכנון מחדש, או לשינוי תכניות ופקודות. מכל מקום, העיכוב לא הועיל, אלא

מדרום) לבוצר. הוא המשיך להתקדם עד אשר היה כ-600 מ' מן האגם, פגע באיזור עקור 61 במספר טנקים, בנגמ"שים רבים, במשאיות, וכן בארטילריה הנגררת של חטיבה 25. גדוד זה (של ש') ספג גם ירי טילים נ"ט, מהם נפגע טנק אחד. קצין נהרג, ומספר חיילים נפצעו. בקרבת בוצר עלו שני טנקים שלו על מוקשים. טנק נוסף של חטיבת אריה פרס זחל.

בשעה 1620 הפעיל האויב התקפת מטוסים על הטנקים של שתי החטיבות של נתקה ואריה. בדרגים של אריה הפילה התקפה זו חלל אחד וכמה פצועים. ההתקפה בוצעה על-ידי שמונה מיגים, ולפי גרסה אחרת — על-ידי שישה. מיג אחד הופל בין הטנקים של נתקה, ושתי החטיבות של נתקה ושל אריה זוקפות לזכותן את הפלתו. כמו-כן ירו גם התותחנים על המטוסים. כש-הגדוד הדרומי של חטיבת אריה, גדודו של ש', פעל נגד איזור בוצר וחבקוק, ביקשה חטיבת אריה סיוע ארטילרי מהארטילריה של אוגדת מגן, המוצבת מדרום לגזרת הקרב. האיזור לכך ניתן וחלק מהארטילריה של אוגדת מגן סייע לחטיבת אריה בלחימתה.

לקראת מדומים, בערו עשרות טנקים של האויב. כעשרה טנקים נסוגו לתוך בוצר (שהיה בידי האויב), ויתכן שטנקים אחדים חמקו דרומה אל הארמיה השלישית. בכל מקרה — אבידות חטיבה 25 המצרית היו כבדות. בגזרת הלחימה של גדודו של ג' והכוח מחטיבת אמנון מדרום ללקקן היו תעלות השקיה וסוללות, ושם הצליחו כמה טנקי אויב להסתתר. טנקים אלו נאספו על-ידי צה"ל אחרי הקרב, נטושים ושלמים. יתכן גם שכמה טנקים הצליחו לחמוק בחסות החשיכה.

בשלבי הקרב המאוחרים אמר נתקה למפקד האוגדה, ש"אפשר למחוק את החטיבה הזאת מן החשבון". מפקד האוגדה אמר לו: „אל תמחוק עוד". ואמנם, ברגעים האחרונים של הקרב, הכניס המח"ט נתקה את הגדוד השלישי שלו (של פ') ללחימה. מצפון לגרפיט, ולפי הטיעון הם עוד הספיקו לפגוע בכמה טנקים נוספים.

עם חשיכה תם הקרב.

לקחים

האם היו לאויב דרכי פעולה אחרות? במגבלות הקיימות, כלומר שמפקד החטיבה המצרית קיבל כנראה פקודה להתקדם בכל מחיר, לא היו לו אפשרויות רבות. אולם אם המפקד המצרי לא קיבל פקודה להתקדם בכל מחיר, היו לפניו שתי דרכי פעולה: האחת — לנהל באיזור בוצר קרב של חילופי-אש, בו ירתק כוח ישראלי, אך לא יתקדם אל ראשי-הגשר; השנייה — לאחר שהחל להתקדם, לסגת מייד לאחר ההיתקלות, ובזאת לסיים את הקרב עם מספר אבידות מועט (כעשרה טנקים בלבד). אולם, במציאות, כפוף מח"ט למפקדו-שולחו, ואינו חופשי לנתק מגע או להמתין במקומו. לפיכך נותרו שלוש דרכי פעולה, כולן לקיויות ביחסי הכוחות והשטח ששררו:

- * הדרך בה נקט — כל החטיבה בציר החוף.
- * כל החטיבה בציר כספי. במקרה זה, היה מאריך את ציר ההתקדמות, היה נתקל בחטיבת נתקה בחזיתו ובאגפו המערבי, ובחטיבת אריה באגפו המזרחי.
- * פיצול: מאמץ אחד דרך ציר לכסיקון ומאמץ שני על כספי. לאור יחסי הכוחות, היה צה"ל מסוגל להתגבר בזה אחר זה או במקביל על שני מאמצים אלו.

להתקדם עד כמה שאפשר, ואז להכות בה באגפה. המח"ט נתקה הורה לטנקים שלו (גדודו של ג') בגרפיט וגדודו של ז' (ביחפן) לעלות לעמדות ולפתוח באש, כשראה טנקים רבים של חטיבת האויב מתקדמים לאורך ציר לכסיקון צפונה, וכאשר חשש שהכוח של חטיבת אמנון מדרום ללקקן לא יעזור אותם. זה היה בין 1300 ל-1400. העמדות הראשוניות של חטיבת נתקה היו רחוקות, ולא כל כך יעילות. מפקד החטיבה פקד על הגדודים לקצר בהרבה את הטווח. תשובת הגדודים היתה: אין במישור עמדות טובות. אך המח"ט עמד על ביצוע מייד של פקודתו. הגדודים נעו קדימה במהירות, כשנגמ"שים מכוונים את הטנקים לעמדות.

עמדות אלו, בשטח כמעט מישורי עם קפלי קרקע נמוכים, היו בטוחים של 1,400—1,600 מ' מטנקי האויב. אז נערך הקטל העיקרי. הגדוד של ג' לחם נגד קבוצה של כ-20 עד 25 טנקים, וגדודו של ז' לחם נגד מספר דומה של טנקים. רוב טנקי האויב הושמדו. האויב ניסה לאגוף את כוחותינו באיגוף מקומי, ובמקרה אחד אף ניסה להסתער. הטנק הקרוב ביותר של האויב הגיע לטווח של עשרות מטרים מהטנקים של חטיבת נתקה. היו טנקים שהגיעו ל-800 מ'. היו טנקים שפנו דרומה וניסו לחמוק. מפקד האוגדה שהיה עסוק בבוקרו של היום ההוא בניהול הקרב מצפון לציר עכביש, השתתף אחרי-כך בפגישה עם שר הבי-טחון. סמוך לשעה 1400 מיהר לאדרה, משם ניהל את הקרב, כשהוא רואה את חטיבות נתקה ואריה ואת האויב. בהגיע חטיבת אריה לחורבה, קבע מפקד האוגדה כגבול-גזרות את הביצה, בהנחה שזהו תוואי שקל לזהותו. בשלב זה האיץ מפקד האוגדה, בצדק או שלא בצדק, בחטיבת אריה להתקדם מהר. חטיבת אריה פרסה את הגדוד הראשון שהגיע (של נ') באיזור חורבה. הטוחים היו רחוקים, וכאשר המח"ט אריה הבחין בכך, וכן לאחר דיווח של המח"ט נתקה על נסיגת חלק מהאויב — קיצר הגדוד טווחים, הגיע לצחצוח ודרום יחפן, ואז פגע בטנקי האויב וברכב אחר שלו. הגדוד השני של חטיבת אריה פעל כנראה בזריות. הוא הגיע לאיזור שממזרח (ומעט

המשגה המצרי העיקרי היה, אם כן, ברמה הפוקדת — משלוח חטיבה להתקפה בתנאים בלתי מתאימים.

אומדן אבידות המצרים

המח"ט נתקה העריך שהשמיד 80—70 טנקים מצריים. ברשת אוגדת אדן דובר על 100, ומספר זה אף הופיע בעתונות. אלוף (מיל') חיים הרצוג טוען כי לחטיבה המצרית היו 96 טנקים וכי 86 מהם הושמדו. האלוף אדן מדבר בדו"ח שלו על 50 טנקים שהושמדו. כמה טנקים באמת אבדו למצרים? ראשית, לחטיבה המצרית היו כנראה כשני גדודי טנקים. לא ברור, אם שני גדודים בפועל, או מספר טנקים בשלושה גדודים מוקטנים, זוהה לשני גדודים. אם כך, היו להם כ-60 טנקים. עשרה הצליחו להגיע לבוצר, והאבידות הן איפוא כ-50 טנקים. אם היו גם מספר טנקים שהצליחו לחמוק בחסות החשיכה דרומה, הרי שהאבידות הן פחות מ-50. נאמר — 40.

חשבון אחר — לפי דיווחי הגדודים: כל אחד משני גדודי חטיבת נתקה לחם נגד 25—20 טנקים השמיד את רובם, אך לא את כולם. טנקי חטיבת אמנון ירו על הגדוד המצרי — הקדמי מאותם שני גדודים, כך ש-20 הטנקים עליהם דיווחו — הם הטנקים, עליהם מדווח גם אחד מגדודי נתקה. גם הגדוד הצפוני של חטיבת אריה, גדודו של נ', ירה בחלקו על אותם טנקים עליהם ירה הגדוד של ו'. הגדוד של ש' ירה על טנקים נמלטים, והגדוד של ח' ירה בבוקר על אותן יחידות, בהן לחמו חטיבות נתקה ואריה אח"צ. מכאן שחטיבת נתקה יחד עם הגדוד של נ' והגדוד של ב' השמידו כ-35 עד 40 טנקים והגדודים של ש' ושל ח' השמידו כל אחד עוד כמה טנקים, ואנו מגיעים לאומדן אבידות הנע בין 40 ל-50 טנקים. השוואת תצלומי אוויר של הגזרה ביום ה-17 בצהרם, עם תצלום ביום ה-18 — מצביעה לכיוון של כ-50 טנקים מושמד. יש לזכור, כי נוסף לטנקים, הושמדו גם נגמ"שים, תותחי-שדה ומשאיות.

קיימת נטיה להפריז באומדן אבידות האויב. הסיבות? המדווחים עסוקים, נלהבים, דיווח כפול על-ידי יחידות שונות ופגיעה באותם טנקים עצמם על-ידי יחידות שונות; וכן הקושי להבחין אם כלי רכב בוער הוא טנק או נגמ"ש.

הפתעה

בלחימה בה משתתפות חטיבות טנקים אחדות, קשה להסתיר כליל חטיבה שלמה. ספק אם המצרים הופתעו מהופעתה של חטיבת נתקה. סביר יותר להניח, שראו חלק מתנועת חטיבה זו, אך כנראה טעו בהערכת גדול הכוח שלפניהם. הופעת חטיבת אריה ממרחק של כשלושים ק"מ, היתה אולי בגדר הפתעה, אולם חלק ניכר מן ההישג הישראלי בקרב זה, הושג בלי חטיבת אריה. ההפתעה האפשרית בכוחות גדולים היא הפתעה בגודל הכוח, לא בעצם מציאותו. אם האויב יהיה סבור שיש לנו כ-10 עד 20 טנקים בגזרה מסוימת, וברגע המכריע יתברר, שמופעלים שם 50 או 60 — זוהי הפתעה שניתן להשיג.

אם האויב ידע על מציאות כוחותינו בגזרה, מה גרם להתקד-

* אלוף (מיל') חיים הרצוג, מלחמת יום הדין (ירושלים, הוצאת עידנים, 1975), עמ' 206.

מותו? התשובה נעוצה כנראה בדרג הממונה. כדי להכניס אויב בסדר גדול של חטיבה לשטח אותו אנו מייעדים כשטח השמדה, יש ליצור תנאים אשר יחייבו את כוח האויב לנוע בשטח זה. בקרב זה נוצרו תנאים אלו על-ידי הכוח הצולח של אוגדת שרון, ועל-ידי הכוחות משני האוגדות (של שרון ושל אדן) שלחמו על אבטחת הציר של הכוח הצולח. נוצרו תנאים, בהם הרגיש המפקד המצרי הממונה שהוא חייב לשלוח את החטיבה לאן ששלח.

ריכוז עדיפות מקומית

בקרב זה ריכוז צה"ל, בשלבי הלחימה השונים, מספר טנקים כפול מהמספר שהיה למצרים. דבר זה רצוי, אם הוא ניתן לביצוע. עדיפות מספרית זו מאפשרת לסיים את הקרב ברמה הטקטית בזמן קצר יחסית, לשחרר את היחידות המשתתפות, ולהפנות אותן למשימות אחרות. התיאום בקרב זה היה טוב, אך היו בו כמה ליקויים. הכוח הצפוני ביותר (מגדודו של ב') והדרומי ביותר (הגדוד של ח') לא היו בפיקוד אוגדת אדן. אמנם, הושג אתם תיאום דרך מפקדות החטיבות שלהם, אך אין זה התיאום הטוב ביותר שאפשר להשיג.

קיצור טווח: אם רוצים להשיג הכרעה מהירה — כדאי לסגור טווח, כפי שעשה המח"ט נתקה, אף אם הדבר כרוך בסיכון בתנועה לעמדות הקרבות.

כיוון טנקים לעמדות: הוכח, כי גם בשטח פתוח יש יתרון לכיוון טנקים לעמדות על-ידי נגמ"שים של יחידת סיור. היתרון בולט עוד יותר, כאשר היחידה המכוונת מכירה את הגזרה והיחידה שנכנסת לעמדות — הגיעה זה עתה לגזרה.

האזנה: לפי היעצרות האויב ולפי סימנים אחרים, נראה כי האויב האזין לרשתות צה"ל, וככלל אנו יודעים שצה"ל מאזין לרשתות האויב. טוב להיזהר כדיבור ברשת, בקרב זה כמו בקרבות אחרים.

פוטו: נוכח ריבוי הכוחות הפועלים, היתה סכנה של פגיעת כוח אחד של צה"ל במשנהו. אוגדת אדן מנעה פגיעה כזו על-ידי דבקות בתכנית פשוטה, מובנת למפקדי המשנה ובמידת האפשר — ללא העברת כוח דרך כוח אחר, וכן על-ידי חלוקת גבול-גזרות ברור בתוואי הנראה היטב בשטח.

האם בוצעה השימה? התשובה היא חיובית. לא נטען כאן, כי פעולת כל הכוחות היתה ללא דופי. היו מספר ליקויים, ויתכן שאחד מגדודי חטיבת אריה יכול היה להגיע לטווח יעיל, מוקדם יותר מאשר הגיע. יתכן כי כמה טנקים מצריים חמקו, ואפשר היה להספיק ללכוד גם אותם. אולם ככלל, המשימה בוצעה: נבלמה התקדמות חטיבה 25 המצרית אל ראש-הגשר הישראלי. רוב החטיבה המצרית הושמד, גם אם מספר הטנקים המושמדים איננו 100, אלא כ-50 בלבד.

אבידות כוחות צה"ל כללו ארבעה טנקים, שני חללים וכמה פצועים, דהיינו אבידות נמוכות יחסית לגודל הקרב. הכוחות של אוגדת אדן התפנו כמה שעות לאחר קרב זה לביצוע משימתם הבאה — מעבר התעלה ופריצה לדרום הגדה המערבית של תעלת סואץ.

היה זה קרב מוצלח, בזכות תכנית טובה ופשוטה וביצוע נמרץ וטוב, ובזכות הקרב בראש-הגשר, קרב אשר אילץ את המצרים לשלוח את חטיבה 25 שלהם לשטח בו הוכתה.